

Õiguskantsler

Kadri Nõmm
Riigikohus
kantselei@riigikohus.ee

Teie 06.05.2024 nr 5-24-5/4

Meie 09.05.2024 nr 9-2/240739/2402737

Arvamus põhiseaduslikkuse järelevalve kohtuasjas nr 5-24-5

Lugupeetud Riigikohtu esimees

Palusite arvamust Euroopa Parlamendi valimise seaduse § 29 lg 5 kooskõla kohta põhiseaduse ja Euroopa Liidu õigusega. Küsisite, milline oleks õiguslikud tagajärjed 2024. a Euroopa Parlamendi valimistele, kui Riigikohus peaks jõudma järeldusele, et see norm ei ole kooskõlas põhiseaduse ja/või Euroopa Liidu õigusega.

Leian, et EPVS § 29 lg 5, lg 3 p 3 ning lg 4 p 2 (edaspidi ka: kautsjoninõue) on põhiseadusega kooskõlas. Kautsjoninõue ei piira ülemääraselt Euroopa Parlamendi valimistel kandideerimise õigust. 2024. aasta Euroopa Parlamendi valimistel on kautsjon viis kuupalga alammäära ehk 4100 eurot. Need erakondade valimisnimekirjad ja üksikkandidaadid, kes koguvad üleriigiliselt vähemalt 5% häältest, saavad kautsjoni tagasi. Euroopa Parlamendi valimistel on üks valimisringkond ja Eestist valitakse seitse saadikut. Valituks osutumiseks on vaja märgatavalt suuremat häältesaaki kui 5%. Kautsjoninõude eesmärk on vältida olukorda, kus liialt paljud hääletajad jäävad esinduseta, sest nende hääled läksid nimekirjale või üksikkandidaadile, kes Euroopa Parlamenti ei pääse.

I Kokkuvõtte asjaoludest

1. Riigikohtule on Vabariigi Valimiskomisjoni otsuse peale kaebuse on esitanud erakond, kes soovis EP valimistel registreerida täisnimekirja (ühiksa kandidaati), kuid maksis kautsjoni ainult kahe kandidaadi esitamist katvas ulatuses. Erakond peab kautsjoninõuet põhiseadusega vastuolus olevaks.

II Põhiseaduslikkuse järelevalve alustamise lubatavus

EL õiguse kohaldamine ja põhiseaduslikkuse järelevalve

2. EL õiguse esimuse põhimõttest tulenevalt jääb EL õigusega vastuolus olev liikmesriigi õigusnorm kohaldamata, kui Euroopa Liidu õiguse säte on kehtiv ning kohaldub konkreetses asjas

Õiguskantsleri Kantselei

Kohtu 8, 15193 TALLINN. Tel 693 8404. Faks 693 8401. info@oiguskantsler.ee www.oiguskantsler.ee

vahetult (omab vahetut õigusmõju).¹ Iga riigisisene kohus peab oma pädevuse piires tema menetluses olevas kohtuvaidluses jätkma kohaldamata iga riigisisese õigusnormi, mis on vastuolus vahetut õigusmõju omava liidu õigusnormiga ning kui vahetut mõju ei ole, siis siiski tõlgendamata riigisisest õigust võimalikult suures ulatuses (vt tõlgendamise piiride kohta EKo 16.06.2005, C-105/03 *Pupino*) EL õigusega kooskõlas nii, et see võimaldaks tagada EL õiguse normi eesmärgile vastava tulemuse.² Ka Riigikohus on selleks kohustatud – isegi kui õigusnormi kohaldamata jätmise küsimus kerkib alles Riigikohtus (sh juba alustatud põhiseaduslikkuse järelevalve menetluses). EL õiguse efektiivse kohaldamise nõudest tuleneb sealjuures, et kui kohaldamata jätmise aluste olemasolu on ilmselge, siis tuleb kohtul seda teha viivitamatult isegi siis, kui ühtaegu on tekkinud küsimus sellest, kas sama norm on põhiseadusega kooskõlas. Lisaks on liikmesriik ELL artikli 4 lõikes 3 sätestatud lojaalsuskohustusest tulenevalt kohustatud viima oma siseriikliku õiguse Euroopa Liidu õigusega kooskõlla.³ Kui normi ei kõrvaldata õiguskorrast juba pelgalt tulenevalt EL õigusega vastuolust (näiteks seetõttu, et norm laieneb ka olukordadele, mida EL õigus ei reguleeri), siis on normi põhiseaduspärasuse küsimus võimalik tõstatada õiguskantsleril (abstraktse normikontrollina). Õiguskantsler võib seda põhimõtteliselt teha ka olukorras, kus kohus on EL õigust puudutavas ulatuses küsinud eelotsust Euroopa Kohtult.⁴

3. EL parlamendi valimisi peamiselt reguleeriva õigusakti⁵ (nn 1976 Act) art 8 lg 1 sätestab, et: „Kui käesoleva akti muudest sätetest ei tulene teisiti, reguleeritakse igas liikmesriigis valimismenetlust siseriiklike õigusnormidega.“ Selle normi eesmärk on olnud sätestada mitteühtlustamise põhimõte (*non-harmonization principle*) nendes Euroopa Parlamendi valimisi puudutavates küsimustes, mida EL tasandil ei ole veel ühtlustatud.⁶ Teisisõnu, kui EL õigus mingit Euroopa Parlamendi valimisega seotud aspekti ei reguleeri, siis sõltub selle kujundamine riigisisest õigusest. Seega tuleb välja selgitada, kas EL õiguse normid laienevad kandideerimisõigust piiravale kautsjoninõudele.

4. ELPH art 39 lg 1 sisaldab erilist võrdsuspõhiõigust, keelates erineva kohtlemise kandideerimisnõuete esitamisel. Praegune kautsjoninõue kohaldub ühtmoodi nii Eesti Vabariigi kodanikele kui EL teiste liikmesriikide kodanikele. ELPH art 39 lg 2 sätestab: „Euroopa Parlamendi liikmed valitakse otsestest ja üldistel valimistel vaba ja salajase hääletuse teel.“

5. Kui Euroopa Kohtu püsiv praktika ei võimalda ELPH art 39 lõikele 1 tuginemist olukorras, kus enda õigusi kaitseb isik, kes soovib hääletada selles EL liikmesriigis, mille kodanikuks ta ise on,⁷ siis art 39 lõikele 2 tuginemist on Euroopa Kohus pidanud ka selles olukorras võimalikuks.⁸

¹ EKo 15.07.1964, [6-64 – Costa vs E.N.E.L.](#); 24.06.2019, [C-573/17 – Popławski](#); V. Skouris. Der Vorrang des Europäischen Unionsrechts vor dem nationalen Recht. Unionsrecht bricht nationales Recht. – Europarecht 2021, lk 3 jj (sh allmärkus nr 7).

² EKo, [C-573/17 – Popławski](#) resolutsiooni p 2.

³ Vt ka U. Lõhmus. Euroopa Liidu õigussüsteem ja põhiseaduslikkuse kontroll pärast 1. maid 2004. – Juridica 2006/I, lk 9 jj.

⁴ Siinkohal ei vaja lahendust küsimus, kas Euroopa Kohus peaks jätkama menetlust juhul, kui Riigikohus tunnustab normi juba kehtetuks põhiseadusvastasuse tõttu.

⁵ Konsolideeritud kättesaadav: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:01976X1008\(01\)-20020923](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:01976X1008(01)-20020923).

⁶ H.-J. Blanke, S. Mangiameli (toim). Treaty on the Functioning of the European Union – A Commentary. Vol I: Preamble, Articles 1-89. Springer 2021. Lk 547.

⁷ EKo [C-650/13, Delvigne](#) p 42 jj. Õiguskantslerile teadaolevalt ei ole antud juhul ükski erakonna esitatud kandidaatidest mõne teise EL riigi kodanikuks. Samas on kaebajaks erakond, mille liikmeteks võivad olla ka mõne teise EL liikmesriigi kodanikud (erakonnaseaduse § 5 lg 1). Euroopa Kohtu praktikast ei ole aga üheselt selge, kas sellest asjaolust tuleneb piisav seos EL õiguse nende normide kohaldamisega. Kui kaebus oleks esitatud kodanike erinevat kohtlemist väites, siis selles küsimuses võiks olla vaja küsida Euroopa Kohtu eelotsust.

⁸ Samas, p 44 jj.

6. Euroopa Liidu õiguses Euroopa Parlamendi valimisi puudutavate normide erinevad keeleversioonid võimaldavad nende tähendusvälja sisustada erinevalt. Näiteks Euroopa Liidu põhiõiguste harta art 39 lg 2 sõnastus asjassepuutuv osas on inglise keeles: „by direct universal suffrage“, prantsuse keeles „suffrage universel direct“. Nendes keeltes eristatakse mõisteid *suffrage* ja *election/élection*. Viimane on kasutuses ELPH art 39 pealkirjas. 1976 Act⁹ ingliskeelse versiooni art 1 lg 3 kasutab korruga mõlemat järgmises konstruktsioonis: „Elections shall be by direct universal suffrage [...]“. Eestikeelses versioonis on „otsestel ja üldistel valimistel“ ning saksakeelses versioonis „in allgemeiner, unmittelbarer, freier und geheimer Wahl“. Eesti- ja saksakeelsetes tekstides on üldisuse nõue seotud valimiste mõistega üldiselt (mida on kasutatud ka artikli pealkirjades). Selline sõnastus ei tee vahet hääleõigusel ja kandideerimisõigusel. Inglise- ja prantsusekeelsetes versioonides on üldisuse nõue seotud mõistega *suffrage* (mis erineb mujal kasutatud valimiste mõistest). Sõnastikud seovad mõiste *suffrage* tähenduse hääleõigusega. Samas näiteks Veneetsia Komisjoni (ametlikult Euroopa Nõukogu komisjon "Demokraatia õiguse kaudu") käsitlustes mainitakse mõistet *suffrage* siiski ka kandideerimisõigusega seoses.¹⁰ 1976 Act art 8 lg 1 sätestab, et: „Kui käesoleva akti muudest sätetest ei tulene teisiti, reguleeritakse igas liikmesriigis valimismenetlust siseriiklike õigusnormidega.“ See õigusakt ei sisalda kautsjoninõuet otseselt puudutavaid sätteid. Teisest küljest sisaldab aga seegi üldisuse põhimõtet (inglise keeles art 1 lg 3: „Elections shall be by direct universal suffrage [...]“ ning eesti keeles „Valimised on otsesed, üldised [...]“). See võimaldab tõstatada küsimuse, kas EL õigusnormid kaitsevad üldisuse põhimõtet ka kandideerimisõiguse puhul või mitte, ning kui kaitsevad, siis kas nendes sätestatud üldisuse põhimõttega on vastuolus analüüsiv kautsjoninõue. Seega võib kahelda, kas tegemist on olukorraga, kus EL õigust võib selles küsimuses käsitada kui *acte clair* ehk niivõrd selget tõlgendust, et selles küsimuses eelotsuse küsimust esitama ei pea.¹¹

Asjassepuutuvad normid

7. Kui Riigikohus peab siiski võimalikuks jätkata põhiseaduslikkuse järelevalve menetlust, hinnates normide vastavust põhiseadusele, tuleb kohtu algatatud konkreetsetes normikontrollis järgnevalt hinnata vaidlustatud normide asjassepuutuvust.

8. EPVS § 29 lg 5 on asjassepuutuv norm. Antud juhul on põhiseaduslikkuse järelevalve menetlust alustatud erakonna kaebuse alusel. Asjassepuutuv norm on seetõttu ka EPVS § 29 lg 3 p 3, mis kohustab erakonda kandidaatide registreerimiseks esitamisel esitama kautsjoni tasumist tõendava maksekorralduse koopia. Kui need normid on õigusvastased erakonna puhul, siis on need õigusvastased ka üksikkandidaadi puhul. See tähendab, et seotud sätteks on EPVS § 29 lg 4 p 2, mis paneb (EPVS § 29 lg 3 punktiga 3) samasuguse maksekorralduse koopia esitamise kohustuse üksikkandidaadile.

III Kautsjoni maksmiseks kohustava normi põhiseaduspärasus

Piiratud põhiõigus

9. EPVS § 29 lg 5, lg 3 p 3 ning lg 4 p 2 kohustavad erakonda ja üksikkandidaati kandma enne kandidaatide registreerimiseks esitamist Rahandusministeeriumi arveldusarvele kautsjonina

⁹ Konsolideeritult kättesaadav: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:01976X1008\(01\)-20020923](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:01976X1008(01)-20020923).

¹⁰ Vt nt [Veneetsia Komisjon. Electoral Law. 03.07.2013](#). Lk 11.

¹¹ *Acte clair* kontseptsiooni kohta vt EKo C-283/81, CILFIT.

summa, mille suurus on Vabariigi Valitsuse kehtestatud kuupalga viis alammäära iga registreerimiseks esitatud isiku kohta. Kautsjoninõue piirab kandideerimisõigust. Küsimus on aga selles, kas see on põhiseaduse alusel põhiõigusena kaitstav. Põhiseadus ega Eesti Euroopa Liitu kuulumise aluseks olev Eesti Vabariigi põhiseaduse täiendamise seadus (PSTS) ei reguleeri otsesõnu Eestist Euroopa Parlamenti liikmete valimist.

10. Valimiste üldisuse põhimõtte sätestab Riigikogu valimiste puhul PS § 60. Olen aga seisukohal, et see säte ei saa kuidagi laieneda Euroopa Parlamendi valimistele. Nimelt ei ole Euroopa Parlamendi valimine kõrgeima riigivõimu teostamine PS § 56 tähenduses. PS § 56 sätestab, et kõrgeimat riigivõimu teostab rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu Riigikogu valimisega (p 1) ja rahvahääletusega (p 2). Välireklaami keelu põhiseaduspärasust käsitletud Riigikohtu lahendis on muuhulgas laused, milles laiendatakse PS § 56 mõjuala ka Euroopa Parlamendi valimistele (RKÜKo 01.07.2010 3-4-1-33-09 p 40). Selles küsimuses jäid kuus riigikohtunikku eriarvamusele, asudes seisukohale, et: „Põhiseaduse §- d 57 ja 60 reguleerivad valimisõigusi üksnes Eesti riigivõimu teostamisel. Põhiseaduse täiendamise seaduse § 2, mille kohaselt Eesti kuulumisel Euroopa Liitu kohaldatakse Eesti Vabariigi põhiseadust, arvestades liitumislepingust tulenevaid õigusi ja kohustusi, ei toonud muudatusi põhiseaduse §-de 57 ja 60 kohaldamisse. Euroopa Parlamenti Eestist valitud isikud ei teosta Eesti riigivõimu. Õiguslikus mõttes nad esindavad Euroopa Liidu ühishuvi [...]“¹¹ Hiljem on ka õiguskirjanduses asunud eriarvamust toetama.¹² Pean neid seisukohti hästi põhjendatuks. Euroopa Parlament on kollegiaalorgan, mis koosneb ka teistest Euroopa Liidu liikmesriikidest valitud liikmetest. Kui kunagi arutati Euroopa Liidus Euroopa Parlamendi valimistel ka teiste EL riikide kodanikele valimisõiguse andmist väljaspool enda kodukohariiki, siis pareeriti mõne liikmesriigi väited, et see laiendamine on nende põhiseadusega vastuolus, just sellega, et EP ei ole ühegi liikmesriigi organ ja seega ei saa liikmesriigi põhiseadus kuidagi piirata sellist valimisõiguse laiendamist.¹³

11. Eesti Vabariigi põhiseadus saab seega määrav olla üksnes seni, kuni EL tasandil pole vastavat küsimust ühtlustatud (põhimõtteliselt sama tuleneb juba ka põhiseaduse täiendamise seaduse §-st 2). Seni saab kandideerimisõiguse EP valimistel toetada üldisele võrdsuspõhiõigusele, mida kaitseb PS § 12. Üldisest võrdsuspõhiõigusest (PS § 12) ja erakonna puhul lisaks ka erakonnavõrdsuse põhimõttest (PS § 48 lg 1) tuleneb, et kõigile kandidaatidele ja erakondadele tuleb tagada Euroopa Parlamendil võrdsed võimalused (arvestada saab ka PS §-ga 10, mis sätestab põhiõiguste arenguklausli). Tagatud peavad olema ühelt poolt võrdsed võimalused olemasolevatele erakondadele ning teiselt poolt ka võimalus uute erakondade tekkeks ja nende võrdsed võimalused konkureerimaks juba esinduskogusse pääsenud erakondadega. Uutele tulijatele reaalse võimule pääsemise võimaluse loomisega täidab riik ka enda ülesannet ergutada ühiskonnaliikmete poliitilist aktiivsust.

3.2. Põhiõiguste piirangu põhiseaduspärasus

12. Kautsjoninõude põhiseadusvastasust ei tingi see, et selle suurus on EPVS § 29 lõikes 5 seotud Vabariigi Valitsuse kehtestatava kuupalga alammääraga. See võimaldab tagada, et kautsjoni suurus oleks suhtes üldise elukallidusega. Erakond on väitnud, et selle suuruse määramise kaudu on valitsusel võimalik tõrjuda poliitilisi opponente valimistel osalemast. Esiteks on see võrdlemisi vähetõenäoline, sest seda määrata arvestatakse ühiskonnaelus ka paljudes teistes küsimustes (põhjendamatu kõrge määral oleks kahtlemata märkimisväärne negatiivne mõju

¹² A. Mõttus. PS § 56 komm 22. – Teoses: U. Lõhmus (peatoim). Eesti Vabariigi põhiseaduse kommentaarid. 2022, Eesti Teaduste Akadeemia Riigiõiguse Sihtkapital.

¹³ H.-J. Blanke, S. Mangiameli (toim). Treaty on the Functioning of the European Union – A Commentary. Vol I: Preamble, Articles 1-89. Springer 2021. Lk 556.

majandusele ja tööhõivele). Ning pealegi on selle olukorra realiseerumise tõenäosus isegi suurem juhul, kui kautsjoni suurus ei oleks seotud mõne üldisema elukallidust arvestava määraga, vaid oleks otse Riigikogu poolt (võimukoalitsiooni häältega) kehtestatav.

13. Üldist võrdsuspõhiõigust piirav kautsjoninõue peab sisuliselt vastama põhiseaduse §-le 11, mille kohaselt piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust. Sellest tuleneb, et piirangul peab olema põhiseadusega lubatud (legitiimne) eesmärk ning piirangu intensiivsus peab olema selle eesmärgi kaalu arvestades õigustatud (proportsionaalne).

14. Kautsjoni maksmise nõudel on legitiimne eesmärk. Kautsjoninõude kehtestamisel lähtuti soovist mitte killustada poliitilist maastikku. Peeti oluliseks seda, et valimistel ei pihustuks hääled liialt paljude erakondade ja kandidaatide vahel ja et liialt suur osa hääli ei läheks kaotsi. See on nii ka Euroopa Parlamendi puhul. Nõustun siinkohal ka Vabariigi Valimiskomisjoni antud kohtuasjas esitatud arvamuses väljatoodud Euroopa Inimõiguste Kohtu lahendite asjakohasusega.

15. Tagamaks erakondadele võimalikult võrdseid kandideerimistingimusi, tegin 13.06.2019 Riigikogule [ettekande](#), milles muuhulgas palun kaaluda kautsjoninõudest loobumist ning pakkusin üksikkandidaatide puhul välja kautsjoni asendamist näiteks teatud hulga toetusallkirjade kogumise nõudega. Kandideerimisõigust kõige paremini kaitsvaks lahenduseks oleks tegelikult jätta kandidaatidele mitu alternatiivset võimalust enda tõsiseltvõetavuse kinnitamiseks (mõnel kandidaadil võib seda olla lihtsam teha kautsjoni makstes, mõnel allkirju kogudes). See, mis on soovitatav, ei pruugi aga olla põhiseadusega nõutav.

16. Kautsjoni suurus Euroopa Parlamendi valimisel on küll viis korda kõrgem kui Riigikogu valimistel, aga samas on jagatavaid mandaate EP valimistel ainult 7 ning sisult on EP valimised seetõttu lähedasemad isikuvalimistele. See tähendab, et mittetõsise kandideerimise ärahoidmise vajadus on ka suurem kui Riigikogu valimistel. Iseenesest on erakonna tõsiseltvõetavus tuletatav ka sellest, et erakonnal peab olema vähemalt 500 liiget. Samas aitab kautsjoni nõue kaasa sellele, et erakond hindaks realistlikult, mitmel kandidaadil ligikaudu võiks olla valituks osutumise võimalus – see aitab ühtlasi kaasa, et valimiskampanias saaks piisavalt sõna need inimesed, kes lõpuks ka esindavad valijaid Euroopa Parlamendis. Vabariigi Valitsuse 08.12.2023 määruse nr 113 „Töötasu alammäära kehtestamine“ punkti 1 kohaselt on 2024. a kuupalga alammäär 820 eurot. Seega on kautsjon iga kandidaadi kohta 4100 eurot. Kui erakond esitab maksimaalse lubatud arvu kandidaate (9), tuleb tasuda kautsjoni 36900 eurot. Kui jagada see summa minimaalselt nõutava erakonna liikmete arvuga (500), siis on see summa 73.80 eurot. See summa ei pea aga kogunema ainult liikmemaksudest. Samuti ei pea erakond esitama täisnimekirja. Siinkohal toon välja, et Rahvusringhääling ei erista enam täisnimekirjaga erakondi ja erakondi, mis täisnimekirja esitanud ei ole.¹⁴ Sellises suuruses kautsjoni maksmine peaks olema ka üksikkandidaadile jõukohane, kui tal on lootust valituks osutumiseks vajalikku toetust saada.

17. Mõnel kandidaadil võib küll raha maksmise asemel olla lihtsam näidata oma tõsiseltvõetavust allkirju kogudes (kui kehtiv seadus selle alternatiivina ette näeks). Samas võib olla ka vastupidi, eriti kui kandidaat ise on majanduslikult väga heal järjel. See on ka põhjus, miks nõustun Vabariigi Valimiskomisjoni antud kohtuasjas esitatud arvamusega, et kautsjoninõue ei pruugi tagada, et mittetõsist kandideerimist üldse ei oleks. See ei tähenda aga siiski, et meede üldse ei toimi, sest võib arvata, et kautsjoninõudeta oleks mittetõsist kandideerimist veel enam. Veneetsia Komisjon on pealegi leidnud, et kautsjoninõue paistab sealjuures olevat efektiivsem kui

¹⁴ Küll aga on selline eristamine jätkuvalt võimalik eraõiguslike isikute poolt. Samas on erakonnal, kes leiab selle olevat enda õiguste rikkumise, võimalik ka pöörduda õiguskaitseorganite poole.

allkirjade kogumine.¹⁵ Muidugi lisab Veneetsia Komisjon kohe seejärel, et kautsjon ja kautsjoni tagasimaksega seotud nõutava toetuse määr ei tohi olla ülemääraselt suured.¹⁶

18. Piirangut leevendab, et EPVS § 77 näeb ette, et üksikkandidaadile või erakonnale makstakse kautsjon tagasi, kui üksikkandidaat või erakond kogus üleriigiliselt kokku vähemalt 5% häältest. Euroopa Parlamendi valimistel on üks valimisringkond ja Eestist valitakse seitse saadikut. Valituks osutumiseks on vaja märgatavalt suuremat häältesaaki kui 5%.¹⁷ See tähendab, et kautsjoninõude suurus ja tagasimakse tingimused ei ole ülemääraselt koormavad.

19. Õiguskantslerile teadaolevalt ei ole usaldusväärset ja terviklikku ülevaadet küsimuses, millistes teistes EL liikmesriikides on esitatud kandidaatide registreerimise eeldusena kautsjoni nõue.¹⁸ Samas ei ole võrdlus teiste liikmesriikidega antud asjas niikuinii määrav (kuni EL õigus seda küsimust ei reguleeri). Kui EL tasandil peetakse nii suurt kautsjoni vastuvõetamatuks, siis on sellele võimalik reageerida EL õiguse ühtsustamisega (ELTL art 22 annab selleks iseenesest õigusliku aluse) – nagu on juba nt tehtud valimiskünnisega (vastav õigusakt ei ole küll veel jõustunud).

IV Riigikohtu otsuse mõju valimiste korraldamisele

20. Riigikohus palus arvamust ka mõju kohta Euroopa Parlamendi valimistele juhul, kui Riigikohus peaks jõudma järeldusele, et Euroopa Parlamendi valimise seaduse § 29 lg 5 ei ole kooskõlas põhiseaduse ja/või Euroopa Liidu õigusega (edaspidi: õigusvastasus).

21. Kui Riigikohus peaks jõudma järeldusele, et EPVS § 29 lg 3 p 3 ning lg 5 on õigusvastased, siis tuleb vastata küsimustele, kas see tähendab, et a) kandidaatide registreerimiseks esitamiseks tuleb anda uus tähtaeg (ennistamine) ning b) (sh sõltumata vastusest eelmisele küsimusele) edasi tuleb lükata valimiste toimumise aeg.

22. EPVS § 29 lõikes 2 sätestatud kandidaatide registreerimiseks esitamise tähtaeg (20.04.2024) on praeguseks möödunud. Möödunud on ka puuduste kõrvaldamiseks seadusega sätestatud tähtaeg (27.04.2024, vt EPVS § 30 lg 6) ning kandidaatide registreerimise tähtaeg (30.04.2024; vt EPVS § 31 lg 1).

23. Iseenesest on võimalik, et kautsjoni maksmise kohustuseta või kautsjoni väiksema suuruse korral leidunuks veel inimesi, kes oleks end registreerinud (need, keda heidutas seda tegemast kautsjoni senine suurus). Kohtulahendist tulenevat soodsat tagajärge ei pea aga tagasiulatuvalt laiendama ka neile inimestele, kes oma õigust teostama ja õiguste kaitsele (tähtaegselt) asunud ei ole. See tähendab, et normide õigusvastasust tuvastavast kohtuotsusest ei tulene tingimata, et kandidaatide esitamise tähtaeg tuleks ennistada (see sõltub hoopis sellest, kui pikk aeg kandidaatidele kampaania tegemiseks jääb). Piisaks, kui tagantjäreli registreeritaks kaebuse esitanud erakonna kõik kandidaadid. Ühtlasi tuleneb sellest ka, et riik ei ole omal algatusel kohustatud makstud kautsjoni tagasi maksuma nendele isikutele, kes veel kohtusse pöördunud ei ole – siiski ei ole välistatud sellise nõude tulevikus esitamine riigivastutuse seaduse alusel.

¹⁵ Vt nt [Veneetsia Komisjon. Electoral Law. 03.07.2013](#). Lk 23.

¹⁶ Samas.

¹⁷ Vt näiteks <https://ep2019.valimised.ee/et/election-result/index.html> ja <http://ep2014.vvk.ee/voting-results.html>.

¹⁸ EL ametlikul veebilehel on küll olemas koht, milles on esitatud kandideerimistingimusi, aga see ei ole ühtlustatud selliselt, et saaks kindel olla, et olemasolev kautsjoni nõue oleks seal välja toodud (nt Eesti puhul ei olegi, samas on lingid Eesti veebilehtedele, kust see info on leitav): https://europa.eu/youreurope/citizens/residence/elections-abroad/european-elections/index_en.htm#inline-nav-10.

24. Valimiste toimumise aja edasilükkamise vajadus võib tuleneda sellest, et kuni kohtu otsuseni ei ole selgust selles, millised kandidaadid valimistel osalevad. See mõjutab nii valimiste korraldamist (eelkõige kandidaatide nimekirja esitamist) kui ka kandidaatide võimalusi valimisteks ette valmistada ja enda seisukohti tutvustada (nt valimisdebatides osalemine on seotud kandidaadiks olekuga¹⁹). Valimiste edasilükkamise vajadus sõltub ajahetkest, mil selles küsimuses lõplik kohtuotsus tehtud saab ning seetõttu ei ole selles küsimuses võimalik praegusel ajahetkel arvamust avaldada.

25. Veel enne tuleb aga lahendada küsimus, kas EL õigus edasilükkamist Riigikohtu otsusega üldse võimaldab. Euroopa Parlamendi valimiste kuupäevad tulenevad Euroopa Parlamendi valimisi reguleerivast EL õigusakti²⁰ art 10 lõikest 1 (viieaastase vahemiku osas ka art 11 lõikes 2) ja on sellest lähtuvalt [kinnitatud EL Nõukogu poolt](#) ajavahemikuna 06-09.06.2024.²¹ Seega sõltub EL õiguse tõlgendamisest, kas ajavahemiku edasilükkamine on võimalik kandidaatide õiguste tagamiseks. Üldiselt võib valimistega seoses ilmselt pidada õiguse üldpõhimõtteks, et *olulise* valimistega seotud õigusrikkumise korral toimub uuesti hääletamine (nii näeb ka RKVS § 71 lg 1 ette kordushääletamise, kui Vabariigi Valimiskomisjon või Riigikohus on tunnistanud valimisjaoskonna, valla, linna või valimisringkonna hääletamistulemused kehtetuks). Seega võib põhimõtteliselt sama järeldada olukorras, kus õigusrikkumine jääb valimist ettevalmistavasse aega ja uuesti hääletamise asemel piisab valimiste toimumise edasilükkamisest. Võib aga kahelda, kas tegemist on olukorraga, kus EL õigust võib selles küsimuses käsitada kui *acte clair* ehk niivõrd selget tõlgendust, et selles küsimuses eelotsuse küsimust esitama ei pea.

Lugupidamisega

/allkirjastatud digitaalselt/

Ülle Madise

Liina Lust-Vedder 693 8429
Liina.Lust-Vedder@oiguskantsler.ee

¹⁹ Vt nt <https://info.err.ee/1609274355/euroopa-parlamendi-valimiskampania-kajastamise-kord-err-is>.

²⁰ Euroopa Parlamendi liikmete valimist otsestel ja üldistel valimistel käsitlev otsus ja akt (20. september 1976), mida on muudetud nõukogu 25. juuni ja 23. septembri 2002. aasta otsustega. Konsolideeritult kättesaadav: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:01976X1008\(01\)-20020923](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX:01976X1008(01)-20020923).

²¹ Tegelikult ei jääda juba praegu Eestis selle ajavahemiku raamesse. RKVS § 37 lg 1 punktide 1, 3 ja 4 kohaselt toimub teatud viisil hääletamine alates kuudendast päevast enne valimispäeva. Seetõttu algavad valimised Eestis juba 03.06.2024. Ka RKVS § 71 lg 1 kohane kordushääletus võib toimuda sellest ajaraamist väljaspool.